

Riksdagens protokoll

1999/2000:117

Fredagen den 26 maj

Protokoll
1999/2000:117

Kl. 09.00 – 09.54

1 § Svar på interpellationerna 1999/2000:389 och 402 om plötslig död vid omhändertagande

*Svar på
interpellationer*

Anf. 1 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s):

Fru talman! Ingrid Burman har frågat socialministern om regeringen avser att vidta någon åtgärd när det gäller att utreda om personalsambandet mellan Rättsmedicinalverket, RMV, och Socialstyrelsens rättsliga råd kan ha påverkat ärendehandläggningen i ett antal utredningar om dödsfall i samband med omhändertagande av personer, samt om regeringen avser att göra en oberoende granskning av de dödsfall som förekommit när personer omhändertagits av väktare eller polis. Eftersom dessa frågor snarast faller inom mitt ansvarsområde som justitieminister kommer jag att besvara dem i stället för socialministern.

Siw Persson har frågat mig om regeringen överväger att tillsätta en från myndigheterna fristående granskningskommission avseende icke minst de rättsmedicinska utredningarna i de fall av plötslig död vid omhändertagande vilka hittills registrerats mellan åren 1992 och 1997, samt om regeringen förväntar sig om att det är tillfredsställande kontrollerat att inga andra fall av plötslig död inträffat under samma period och att således såväl allmänheten som Amnesty International informerats betryggande i saken.

Då de båda interpellationerna berör likartade frågeställningar besvarar jag dem inom ramen för ett gemensamt svar.

Låt mig inleda med att säga att det är mycket viktigt att förtroendet för kontrollmekanismerna inom rättsväsendet upprätthålls och att människor kan känna sig trygga i sina kontakter med våra myndigheter. Därför är det mycket allvarligt om ett ärende handläggs på ett sätt så att detta förtroende riskerar att urholkas.

Myndigheterna inom rättsväsendet och deras personal måste agera på ett sådant sätt att såväl enskilda personer som samhället i stort kan lita på att de ärenden som behandlas sköts på ett korrekt och professionellt sätt. Detta kräver, förutom en intern tillsyn och uppföljning, att det inom de respektive organisationerna ständigt förs en diskussion om dessa frågor och att personalen erbjuds en adekvat utbildning inom området.

Utöver de kontrollmekanismer som finns inom de enskilda myndigheterna har också såväl Justitieombudsmannen, JO, som Justitiekanslern, JK, en mycket viktig uppgift att fylla när det gäller att granska myndigheternas agerande.

JK har haft i uppdrag att granska ordningen för handläggningen av fall där personer som är omhändertagna av polisen eller annan myndighet har avlidit samt vilka förändringar som kan anses påkallade. Uppdraget har avrapporterats till regeringen i november 1998, och där ges ett antal förslag till förändringar i handläggningsordningen inom framför allt polisen men också angående rättsmedicinska undersökningar. JK:s rapport tillställdes Amnesty International för kännedom.

I regleringsbrevet för polisväsendet för förra året gav regeringen Rikspolisstyrelsen, RPS, i uppdrag att i samband med årsredovisningen i år ange vilka åtgärder man vidtagit med anledning av JK:s rapport. Av RPS redovisning framgår att man genomfört ett antal av de åtgärder som JK föreslagit. RMV har redan tidigare ändrat sina interna rutiner på det sätt JK rekommenderar.

Fallen med de omhändertagna personer som har avlidit har alltså lett till att rutinerna hos de myndigheter som varit inblandade har ändrats. Trots att förbättringar gjorts av ordningen för handläggningen i denna typ av ärenden måste man komma ihåg att hundra procentigt säkert kan ett system aldrig bli. Den mänskliga faktorn kan leda till att felaktigheter begås. Risken för misstag minskar emellertid om vi drar lärdom av de erfarenheter vi gör.

För att förhindra att denna typ av händelser upprepas i framtiden är det alltså viktigt att de kunskaper och erfarenheter som gjorts i de fall där personer som omhändertagits av polis eller annan myndighet avlidit tas till vara. Jag är inte beredd att nu slå fast i vilken form detta fortsatta arbete ska ske, utan vill först avvakta den utredning som JK för närvarande genomför. När JK:s granskning har avslutats kommer regeringen att återkomma i frågan. Jag kan emellertid redan nu säga att det fortsatta arbetet givetvis måste ske i sådan form att dess oberoende och trovärdighet inte kan sättas i fråga.

Siw Persson har vidare frågat om det är tillfredsställande kontrollerat att inga andra fall av plötslig död inträffat under samma period. Frågan om fall av plötslig död i samband med omhändertagande har undersökts av RMV. En förfrågan har gått ut till samtliga rättsmedicinska avdelningar. Avdelningarna har därefter gjort en bedömning, och redogjort för de fall där personer som blivit omhändertagna av polis eller annan myndighet har avlidit. Uppgiften om ytterligare fall av samma slag grundar sig dels på sökningar i RMV:s databas, dels på kompletterande manuella sökningar. Jag har ingen anledning att misstänka att RMV:s bedömningar inte ger en god bild av den faktiska situationen.

Så till Ingrid Burmans fråga om personalsambanden mellan RMV och Socialstyrelsens rättsliga råd. Det är riktigt att ett visst sådant personalsamband föreligger. Jag kan dock konstatera att det ofta är svårt att förena kraven på dels en professionell bedömning, dels frånvaron av personalsamband inom professioner med få utövare. Med tanke på att det inom rättsmedicinen i Sverige i dagsläget finns 24 specialistutbildade rättsläkare verksamma uppkommer ibland svårigheter när det gäller att förena dessa krav. Det är dock en uppgift för berörda tillsynsorgan att bedöma om detta har påverkat handläggningen av enskilda ärenden eller ej.

Anf. 2 INGRID BURMAN (v):

Fru talman! Jag tackar justitieministern för svaret, och jag delar ministerns uppfattning att det är viktigt att förtroendet för kontrollmekanismerna inom rättsväsendet upprätthålls. Detta kräver en intern tillsyn och uppföljning samt en ständig diskussion och adekvat utbildning. Men det räcker inte med det.

Under den senaste tiden har en rad brister uppmärksammats i både utredningar och massmedier. Dessa kräver enligt min mening en ny och oberoende granskning av de dödsfall som har förekommit när personer har omhändertagits samt av de utredningar som följt.

Justitieministern hänvisar till JK:s rapport. Det är en rapport som redan har utsatts för kritik. Kritiken har gått ut på att man bl.a. i huvudsak har lyft ut Rättsmedicinalverket ur sin granskning. Jag kan inte själv värdera den kritiken – men den finns.

Justitieministern hänvisar också till att det i dag finns ändrade rutiner hos RMV och nya redovisningsrutiner hos polisväsendet. Allt detta är säkert bra åtgärder, och det är åtgärder som syftar framåt. Men jag anser inte att det är tillräckligt för att återställa tilltron till rättsväsendet.

Så länge som det finns anledning att ifrågasätta hanteringen av tidigare dödsfall som förekommit när man har omhändertagit personer skadas rättsväsendet. Och så länge som det finns obesvarade frågor kring denna hantering så skadas rättsväsendet. Dessvärre finns det fortfarande sådana obesvarade frågor – och de behöver redas ut.

Jag menar att det behövs en oberoende granskning av de dödsfall som förekommit. Den granskningen måste också omfatta personsambandet mellan Rättsliga rådet och Rättsmedicinalverket.

Jag vet att justitieministern delar min uppfattning om att myndigheter aldrig får misstänkas för, eller försätta sig själva i, en jävssituation. Men då går det inte att besvara min fråga om personsamband mellan Rättsliga rådet och RMV enbart med att det är svårt att undvika detta eftersom det endast finns ett begränsat antal specialister.

I ett av de fall som jag har tagit del av finns det en specialist som kan anses vara inblandad i flera olika skeenden. Specialisten ska sedan yttra sig i Rättsliga rådet till Riksåklagaren. I alla andra rättsvårdande myndigheter torde det vara olämpligt, eller t.o.m. betraktas som en jävssituation, om man yttrar sig i ett ärende där man har haft någon form av tidigare anknytning.

Justitieministern besvarar min fråga med att det måste vara en uppgift för berörda tillsynsorgan att bedöma huruvida personsamband påverkar en bedömning. Låt mig då vidga min fråga.

Anser justitieministern att det är rimligt att personer deltar i att bedöma eller lämna ett utlåtande över fall eller ärenden som de själva tidigare har haft anknytning till? Ser justitieministern något problem kring detta? Och om justitieministern tycker att det finns problem, avser ministern då att vidta några åtgärder?

Anf. 3 SIW PERSSON (fp):

Fru talman! Jag vill tacka justitieministern för svaret. Ja, det är inte bara mycket viktigt att förtroendet för kontrollmekanismen inom rättsväsendet upprätthålls så att människor kan känna sig trygga i sina kontakter

Prot.

1999/2000:117

26 maj

*Svar på
interpellationer*

med myndigheterna, det är t.o.m. av avgörande betydelse för medborgarna.

Ministern pekar bl.a. på JO:s och JK:s mycket viktiga uppgift att granska myndigheternas agerande. Men vi måste ju komma ihåg att JO har klara begränsningar i sin möjlighet att kontrollera, bl.a. om verksamheten missbrukar sin makt och de egna förordningarna. JK kan bara bedöma om verkets förordningar är förenliga med de överordnade lagarna och förordningarna. Och så länge som jag som enskild anmälare inte kan bevisa att de interna direktiven konkret i ett enskilt fall lett till snedvridning av den fria bevisföringen eller irrelevant sekretessbeläggning kan JO inte göra någonting. Så JO behöver verkligen bättre verktyg i sitt arbete mot felaktigt och kriminellt agerande från maktutövare. Det skulle vara intressant att höra om ministern har någon avsikt att låta JO få bättre verktyg.

När det gäller Justitiekanslerns agerande vill jag säga att jag inte bara är förvånad utan också oroad. JK har inte ställt samtliga de relevanta frågorna till Rättsmedicinalverket och inte heller till Rättsliga rådet. Enligt anmälan till JK har bevisligen 16 av de 21 motiverade frågorna till Rättsmedicinalverket inte vidarebefordrats från JK. Annan anmälan finns också. Där har det ställts 29 frågor. Och där har det inte heller hänt någonting. Det finns ytterligare saker.

När det gäller förändringar med anledning av JK:s rapport kan jag bara konstatera att JK inte har gett ett antal förslag om förändringar till RMV. JK konstaterar att RMV har infört skärpningar av vissa bestämmelser, men de fanns redan. Och JK har tagit upp frågan om förebyggande åtgärder bl.a. om obligatorisk röntgen vid plötsliga dödsfall. Och där har RMV svarat att det fanns skäl emot. Då kan man fråga: Varför har JK inte med RMV tagit upp frågan om obligatorisk grundlig undersökning av skelettsystemet och eventuell komplettering med röntgen? Av detta drar jag slutsatsen att RMV tydligen inte är särskilt intresserat av att de drogpåverkade personer som blir dödade vid omhändertagande verkligen får en ordentlig utredning.

Vi kan också konstatera att JK uppenbart inte har vidarebefordrat ett antal viktiga frågor till RMV och till Socialstyrelsens rättsliga råd. Därför ska det bli synnerligen intressant att se hur JK i slutändan gör med alla de relevanta frågorna.

Jag ser en liten öppning för en oberoende granskning av alla dessa, och kanske många fler, tragiska dödsfall. Men jag reagerar när ministern säger att det gäller att få en god bild av den faktiska situationen. Det gäller inte bara det. Det gäller att få reda på hur många fall som det verkligen varit fråga om. Och det tragiska är att vi inte vet det. RMV har haft ett sökord som utesluter ett antal andra möjligheter.

Som helhetsbedömning kan jag alltså konstatera att vi inte vet hur många som har dött plötsligt vid omhändertagande.

Jag tror att den svenska rättssäkerheten skulle vinna stort ur medborgarperspektiv på att man så snabbt som möjligt får en oberoende granskning. Det har tyvärr visat sig att när en myndighet har gjort fel, allvarliga fel, och man från ledningens sida bestämmer sig för att mörklägga felaktigheterna, då faller hela systemet samman. Det är mycket allvarligt.

Anf. 4 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s):

Fru talman! Ingrid Burman tycker att det finns en rad obesvarade frågor trots den genomgång som JK har gjort av hanteringen av detta ärende. Och visst gör det det. Jag tror framför allt naturligtvis att det finns obesvarade frågor så länge man inte har ställt människor till ansvar för vad som har hänt. Men det är ju frågor som inte vi kan ägna oss åt, utan det är en uppgift för de rättsvårdande myndigheterna att hantera ansvarsfrågorna. Men det är naturligtvis viktigt att man även i den granskning som sker i efterhand verkligen också kommer underfund med vad som har brustit i systemet. Jag utesluter inte att det fortfarande kommer att finnas obesvarade frågor, även efter att JK har kommit med den rapport som vi nu väntar på. Vi vet ju ännu inte vad JK kommer fram till. JK kanske besvarar de frågor som fortfarande finns kvar om hur hanteringen har varit.

När det gäller personalsambandet mellan RMV och Rättsliga rådet vill jag påpeka för Ingrid Burman att det naturligtvis är svårt att ha tillgång till expertis när det finns väldigt få experter i landet och att man alltså måste vara oerhört uppmärksam på jävssituationen. När det gäller jävssituationen så gäller ju precis samma regler i detta sammanhang som i alla andra sammanhang. Det som jag menar är alltså att det är myndigheten själv som har att avgöra när jäv föreligger. Och det kan granskas i efterhand, och man kan konstatera om rätt bedömning har gjorts eller inte. Jag kan inte tala om för myndigheterna, och det kan inte Ingrid Burman heller, när det föreligger jäv.

Men jag vill också peka på att det inte är ovanligt att Rättsliga rådet använder sig av möjligheten att anlita expertis från ett annat land. När man befinner sig i den situationen att alltför många av dem som finns i vårt land redan har haft med ärendet att göra, då blir man tvungen att gå utanför landets gränser och söka expertis. Det är ju det sätt som vi kan hantera den här typen av situationer när det är ett begränsat antal experter att tillgå i det egna landet.

Siw Persson tycker att JK:s granskning inte är fullödig. Det är enligt Siw Persson vissa frågor som inte har ställts. Jag utgår ifrån att Siw Persson är expert på området och vet det och kan bedöma den frågan. Jag måste protestera mot Siw Perssons formuleringar som tycks tyda på att JK inte skulle vara ett oberoende granskningsorgan. Det var en ny uppgift för mig att det finns en riksdagsledamot som anser att JK icke är ett oberoende granskningsorgan. Jag hävdar att det är det. Det är det som vi har till vårt förfogande vid sidan av Justitieombudsmannen såsom självständiga granskande organ. Man kan naturligtvis ha personliga uppfattningar om man tycker att JK borde ha ställt en del andra frågor. Och det vore intressant att veta vad Siw Persson tycker att det är för frågor som JK borde ha ställt.

Siw Persson tycker att JK inte har de rätta verktygen. Det skulle också vara intressant att få preciserat i vilket avseende som JK saknar de rätta verktygen.

När det gäller frågan om hur många sådana fall som finns, tror sig Siw Persson veta hur efterforskningen av dessa fall har gått till och anser att det inte är tillfyllest. Det är bara vissa sökord som används. Även i mitt korta interpellationssvar försökte jag antyda att den sökning som har gjorts har varit mycket grundlig. Man har gjort en datasökning för att på

Prot.

1999/2000:117

26 maj

*Svar på
interpellationer*

det viset urskilja fall som kan vara av intresse. Därefter har man haft en manuell genomgång. Som jag sade i mitt svar har jag ingen anledning att betvivla att man har gjort allt för att kunna ta fram hur många sådana här fall det finns för att vi ska kunna granska dem och lära av dem och förhindra att detta kan upprepas i framtiden. Jag beklagar att Siw Persson har så lågt förtroende för våra myndigheter.

Anf. 5 INGRID BURMAN (v):

Fru talman! Jag tackar justitieministern för dessa kommentarer och dessa svar. Justitieministern säger att det inte är vår sak att utkräva ansvar utan att det är myndigheternas sak. Jag delar den uppfattningen. Men jag anser att det är vårt ansvar att söka svar på de frågor som fortfarande är obesvarade. Och justitieministern hänvisar fortfarande till den utredning som JK just nu har att bedriva. Då blir min fråga till justitieministern: I de fall Justitiekanslern inte kommer fram till svaren på de frågor som finns kvar när det gäller dödsfall vid omhändertagande, är justitieministern då beredd att ta sitt ansvar och tillsätta just den oberoende granskningskommission som kan gå vidare och söka svaren på dessa frågor?

Jag förutsätter att justitieministern delar min oro när det gäller att kunna upprätthålla både respekten för och tilltron till rättsväsendet. Då är det vår uppgift att kunna besvara de frågor som i dag lever om hanteringen av de ärenden som vi nu diskuterar.

Sedan säger justitieministern att myndigheterna själva har att förebygga jäv. Så ser det ut. Samtidigt kan vi konstatera att just när det gäller de ärenden vi diskuterar har bl.a. Gunilla Bring i sin utredning konstaterat att detta med personsamband mellan Rättsliga rådet och Rättsmedicinalverket kanske inte är så lyckligt.

Då blir min fråga till justitieministern om det finns anledning att tro att just personsambanden bygger upp risk för jävssituationer. Jag delar justitieministerns uppfattning att vi ibland har en mänsklig faktor, och den mänskliga faktorn är alltid osäker. Det är vi alla som individer när det gäller att bedöma situationer. Då kan det hjälpa att man har klara instruktioner och klara regler som gör att det är lättare att undvika jävssituationer. Men det är uppenbart att det finns ifrågasättanden mellan dessa två instanser. Igen är inte jag den människa som kan bedöma riktigheten och rimligheten i det, men ifrågasättandena finns. De dokument som jag har tagit del av gör att jag kan anta att det finns grund för detta ifrågasättande.

Då blir min fråga till justitieministern: Är justitieministern beredd att se över regelverket för att skärpa upp det för att underlätta för berörda myndigheter så att de inte hamnar i den olyckliga situationen att jäv uppstår? Allt i akt och mening att vi faktiskt ska kunna lita på tillsyns- och kontrollfunktionen och att de personer som har att hantera detta så långt som möjligt objektivt kan ta ställning till det material de har att yttra sig över. Enligt min uppfattning krävs det faktiskt en översyn även på denna punkt. Enligt min uppfattning skulle man kunna lägga in den översynen i en oberoende kommissions arbete.

Anf. 6 SIW PERSSON (fp):

Fru talman! Ja, justitieministern, jag litar verkligen på både JO och JK och deras vilja att gå till botten med ställda frågor och problem. Men man har rätt även som riksdagsledamot att vara oroad och förvånad att ett antal frågor har ställts och att det kommer upp en diskussion om varför de frågorna inte har vidarebefordrats i detta mycket infekterade ärende.

Jag har aldrig utgett mig för att vara expert på området, men däremot förbehåller jag mig rätten att kritiskt granska även de frågor som har ställts inom detta område.

När det gäller JO var det verktygen där som jag hoppades skulle bli bättre, eftersom både JO och JK har en så viktig roll att fylla i samhället.

Beträffande efterforskningen från RMV kan jag konstatera att med de sökord som man har haft bör det inte ha funnits en rimlig möjlighet för dem att få ett totalt grepp. Rätta mig gärna, justitieministern, om jag har fel. Det tar bort en massa tråkiga frågetecken och en oro från många föräldrar i dagens drogsamhälle. Det finns andra saker än kvävning som kan vara orsak. Det kan t.ex. vara hjärtstillestånd på grund av stress och annat.

Nej, fru talman, jag är fortfarande orolig, men jag litar på att JO och JK får möjlighet att gå till botten. Jag har kritiska frågor, och jag måste säga att jag tycker att det är tråkigt att ministern anklagar mig för att försöka vara expert bara därför att jag försöker sätta mig in i ärendet.

Anf. 7 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s):

Fru talman! Det är bra att Siw Persson försöker sätta sig in i ärendet. Det var bara vissa formuleringar jag reagerade på, men de undanröjdes åtminstone något när Siw Persson förklarade sitt förtroende för både JO och JK. Det tycker jag är nödvändigt, för annars har vi verkligen ett problem om vi inte tror att JO och JK kan uppfylla den mycket viktiga funktion som de har i vårt system. Jag efterlyser fortfarande vilka verktyg det är JO och JK saknar för att kunna fullgöra den uppgiften.

För att avsluta svaret till Siw Persson vill jag säga när det gäller efterforskningarna att Rättsmedicinalverket har gått igenom samtliga ärenden där det handlar om dödsfall i samband med myndigheters ingripande. Det tycker jag verkar vara ett bra grepp att säkerställa utgångspunkten för granskningen i samtliga dödsfall i samband med ingripande och därefter göra bedömningen om det är ett ärende av det slag som man var ute efter.

Till Ingrid Burman vill jag säga att om det finns frågor som fortfarande är obesvarade ska vi naturligtvis inte ge upp förrän vi tycker att vi har fått de svar vi vill ha. Det är därför jag säger att jag inte vet vilken situation vi befinner oss i förrän vi har även JK:s utredning så att vi ser vilka frågor som är besvarade och vilka som möjligtvis inte är det. Därefter kan vi ta ställning till om vi behöver gå vidare och på vilket sätt vi i så fall ska gå vidare.

Jag reagerar något mot att man menar att det då blir ett slags oberoende granskning. Jag menar att det pågår en oberoende granskning av JK. Det är möjligt att vi inte tycker att vi får svar på alla frågor genom den av olika skäl. Då har vi anledning att överväga hur vi ska gå vidare för att säkerställa att vi får svar på de obesvarade frågorna.

När det gäller risken för jävssituationer är det naturligtvis viktigt att vara uppmärksam på hur man kan förändra förutsättningarna för sam-

Prot.

1999/2000:117

26 maj

*Svar på
interpellationer*

mansättning av organ eller regelverket. Men det är alltså samma regelverk vad gäller jäv som gäller i det här sammanhanget som i alla andra. Även det här är en fråga som JK tar upp i sin granskning. Han har ställt ett antal frågor till Rättsliga rådet och till Rättsmedicinalverket som gäller personalsammanhangen och frågor i anslutning till det. Även där vill jag se vad JK kommer fram till för slutsats. Jag vet redan att Rättsmedicinalverket inte anser att detta är ohanterligt, utan man tycker att det kan fungera, särskilt med den möjlighet som finns att gå utomlands och söka expertis i vissa situationer. Men det återstår att se vad JK tycker om situationen. Därefter kan vi ta ställning.

Det här är en fråga där vi inte behöver någon särskild form för att gå vidare. Det är i så fall fråga om att i vanlig ordning tillsätta någon form av utredning för att granska regelverket och se om det på något vis kan förbättras. Det är ett naturligt sätt att utveckla regelverk, myndigheters sätt att arbeta vidare, vilket är vår dagliga uppgift både i regeringen och i riksdagen.

Anf. 8 INGRID BURMAN (v):

Fru talman! Jag menar verkligen inte att slarva med orden. Jag har stor tillit till och respekt för vår justitiekansler, men jag tar också intryck av den diskussion som finns ganska brett just nu i massmedierna och utredningar av andra personer som faktiskt riktar kritik mot våra myndigheter, även de granskande myndigheterna. Jag menar att vi har ett ansvar att granska även de granskande myndigheterna i varje fall i debatten och här i riksdagen.

Jag förväntar mig att JO kommer med klargörande och bra utredningar. Samtidigt kan jag se att den misstro som finns mot många myndigheter också ska hanteras. Om det inte finns tillräckligt klargörande svar i JK:s granskning är jag väldigt glad över justitieministerns löfte om att vi då går vidare och återkommer till formen.

Detsamma gäller jävssituationer. Det ska hanteras, och vi har regler. När det samtidigt finns indikationer på att det ibland är problem, kanske i olika myndigheter, med att kunna hantera jävssituationer tycker jag att det är vårt ansvar att gemensamt fundera över detta utan att vi på något sätt misstänkliggörs för att inte ha tilltro. Men någon ska också granska de granskande myndigheterna. Det är ett väldigt gott inslag i ett rättssamhälle.

Jag är glad att justitieministern i debatten i vart fall har sagt att man kommer att gå vidare tills alla frågor är besvarade. Tack för det.

Anf. 9 SIW PERSSON (fp):

Fru talman! När det gäller verktyg till JO tror jag inte att talmannen medger mig den nödvändiga tiden att utveckla det.

Men jag är förvånad över och också lite orolig för att justitieministern inte ser utvecklingsmöjligheterna för JO och JK, som har en så viktig roll. Naturligtvis måste även sådana myndigheter vidareutveckla sitt agerande i ett samhälle som utvecklas så snabbt.

När det gäller RMV:s frågeställning och sätt att agera konstaterar jag bara att hur man frågar påverkar svaret.

Medborgarperspektivet är viktigare än myndighetsperspektivet. Det finns enskilda personer som drabbas hårt, och inte sällan har de alldeles

för svårt att bevaka sina rättmätiga krav på god rättssäkerhet. Det kan inte vara utan anledning som så många människor känner sig oroliga och överkörda. Det kan inte vara utan anledning som frågan gång på gång uppkommer om vi har tillräckligt goda kontrollfunktioner i det här landet.

Överläggningen var härmed avslutad.

Prot.
1999/2000:117
26 maj

*Svar på
interpellationer*

2 § Svar på interpellation 1999/2000:392 om polisens kommunikationsmöjligheter

Anf. 10 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s):

Fru talman! Per Westerberg har frågat vilka åtgärder jag avser att vidta för att snarast förbättra polisens möjligheter till tillförlitliga och säkra radiokommunikationsmöjligheter.

Inom Regeringskansliet är det Näringsdepartementet som ansvarar för frågor om radiokommunikation. Statsrådet Mona Sahlin har i år svarat på flera interpellationer som berör polisens kommunikationssystem. I svaren har Mona Sahlin betonat att myndigheterna måste ha effektiva system för kommunikation och att det inte råder någon tvekan om att Sverige behöver ett gemensamt system där myndigheterna kan kommunicera med varandra vid större olyckor eller vid andra särskilda händelser. Hon har också i riksdagen upplyst om att regeringen inom kort kommer att fatta beslut om direktiv för ett upphandlingsuppdrag av ett gemensamt TETRA-system. Utformningen av sådana direktiv måste säkerställa att framtidens kommunikationssystem är säkra och tillförlitliga.

Rikspolisstyrelsen har anmält att de nuvarande radiokommunikationssystemen bör bytas ut inom ett par år. Styrelsen har bedömt att det är möjligt att upprätthålla en fungerande radiokommunikation med nuvarande system fram till utgången av år 2004. Därefter bör polisen övergå till ett landstäckande TETRA-system som är gemensamt för alla samhällsviktiga myndigheter.

Genom sina uppgifter och särskilda befogenheter intar polisen en central roll i samhället. Medborgarna kräver en polisverksamhet som präglas av moderna arbetsmetoder och effektiva hjälpmedel. Det är nu angeläget att frågan om ett gemensamt radiosystem bereds på ett snabbt och säkert sätt. Jag kommer även i fortsättningen att försäkra mig om att polisen har tillräckliga förutsättningar för att bedriva sin verksamhet på ett bra sätt.

Slutligen vill jag också påpeka att tekniska lösningar inte är tillräckligt för att säkerställa en väl fungerande radiokommunikation. I flera sammanhang och inte minst vid utvärdering av olika polisiära insatser har det betonats att det också är nödvändigt att personalen som använder systemen har tillräcklig utbildning och kompetens. Här har polisväsendet ett stort ansvar.

Anf. 11 PER WESTERBERG (m):

Fru talman! Först vill jag tacka justitieministern för svaret på min interpellation. Det är nu andra gången inom ett halvår som jag interPELLERAR i den här frågan. Förra gången besvarades interpellationen av näringsminister Mona Sahlin.

Skälen till min interpellation är tämligen uppenbara. Frågan har beretts relativt länge. Det tillsattes en utredning 1994 under ledning av Jan Rydh. Utredningen avlämnade sitt betänkande 1998. Den har varit ute på remiss och fått mycket positiva remissvar. Dessutom har EU:s standardiseringsorgan fastställt att TETRA ska vara den europeiska standarden.

Också majoriteten av Schengenländerna har ställt sig bakom användandet av ett sådant här system. Man har påbörjat – eller fattat beslut om – ett införande av systemet i ett antal europeiska länder, vilket står att läsa på Justitiedepartementets hemsida, men som uppenbarligen inte hade nått Näringsdepartementet vid föregående interpellationsdebatt.

Jag noterar med tillfredsställelse justitieministerns vilja att komma fram i ärendet, även om jag tycker att det är mycket marginella justeringar i svaret i förhållande till interpellationssvaret för sex månader sedan.

Det är de fyra–sex system som i dag fungerar som kan behövas i kritiska och komplexa situationer för att man ska kunna kommunicera mellan olika samhällsnyttiga funktioner såsom polis, överstyrelse för civil beredskap, räddningsverk m.m. Som det är i dag är det väldigt svårt att utföra ett effektivt räddningsarbete. Jag är medveten om att all utveckling tar sin tid, men jag vill att vi ska komma fram så snart som möjligt.

Jag medger gärna att för mig var polismorden i Malexander en väckarklocka. Jag vet inte om det hade någon betydelse i det aktuella fallet, och det saknar i sig betydelse, men att det finns kommunikationsproblem mellan polisdistrikten, över ländergränserna och mellan olika samhällsnyttiga funktioner gör att det är väldigt angeläget att komma fram till beslut.

Jag har noterat att Kommunförbundet genom alla politiska grupperingar är starkt pådrivande för ett utomordentligt snabbt beslut i och med att man annars riskerar att tvingas att fatta delbeslut i olika kommuner som kan komma att innebära avsevärda fördyringar jämfört med en överenskommelse om ett gemensamt beslut.

Fru talman! Jag har två mindre följdfrågor till justitieministern. Under hela den tid som jag har drivit den här frågan har alla som en man respektive kvinna pekat på att det har varit Justitiedepartementet som har fördröjt utvecklingen. Jag vill då ställa frågan till justitieministern om detta är korrekt i dag, för det är den centrala frågan.

Den andra frågan kan jag inte undgå att ställa. Enligt det föregående svaret skulle man skyndsamt försöka att nå en lösning på denna fråga. Nu är svaret att man inom kort ska fatta beslut om direktiven för en upphandling. Vad innebär den senaste formuleringen, att man inom kort ska fatta beslut om direktiven? Det är snarare lite grann av kremlologi.

Anf. 12 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s):

Fru talman! Justitiedepartementet har inte fördröjt handläggningen av det här ärendet. Enligt uppgift från Näringsdepartementet planerar man att komma med direktiven före sommaren.

Anf. 13 PER WESTERBERG (m):

Fru talman! Det var ju snabbt med tanke på att sommaren står inför dörren. Jag är glad om man kan fatta beslut om dessa direktiv.

Jag noterar dock att det råder olika uppfattningar om vilka det är som har bromsat. Men jag hoppas att vi kan få ett mycket snabbt beslut som kan vara kostnadsbesparande och dessutom effektiviserande för de samhällsnyttiga funktionerna.

Överläggningen var härmed avslutad.

Prot.

1999/2000:117

26 maj

*Svar på
interpellationer*

3 § Svar på interpellation 1999/2000:393 om grupptalan

Anf. 14 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s):

Fru talman! Henrik S Järrel har frågat mig vilka åtgärder regeringen avser att vidta för att tillse att frågan om grupptalan blir tillfredsställande belyst innan en lagrådsremiss avsänds.

Grupptalan innebär att någon under vissa förutsättningar för talan som kärande eller svarande för en större grupps räkning med rättsverkningar för hela gruppen trots att gruppmedlemmarna inte är parter.

Frågan om att i Sverige införa en möjlighet till grupptalan har varit aktuell under lång tid. År 1991 tillsattes Grupptalanutredningen för att undersöka om det fanns behov av att stärka rättsskyddet, särskilt på konsument- och miljö- och jämställdhetsområdena. Utredningen överlämnade sitt betänkande Grupprättegång (SOU 1994:151) i december 1994. Det innehåller förslag som ska göra det möjligt för enskilda, vissa organisationer och vissa statliga myndigheter att föra en grupptalan. För att en grupptalan ska tillåtas krävs enligt utredningsförslaget bl.a. att gruppen är lämpligt bestämd, att talan grundas på omständigheter som är gemensamma eller likartade för gruppmedlemmarnas anspråk och att anspråken inte lika gärna kan göras gällande av gruppmedlemmarna enskilt. Vidare krävs att målet kan handläggas på ett effektivt och ändamålsenligt sätt.

Betänkandet skickades under år 1995 ut på en bred remiss där ca 60 remissinstanser gavs möjlighet att lämna synpunkter på förslagen. Remissutfallet var blandat. Sammanfattningsvis kan sägas att företrädare för näringslivet var kritiska till förslaget. Företrädare för t.ex. konsumentintressena var dock positiva.

Efter remissbehandlingen bereddes frågorna vidare i Justitiedepartementet med sikte på att gå fram med ett förslag till lag om grupprättegång. Av resursskäl har arbetet med att skriva en lagrådsremiss och proposition om grupptalan under några år fått stå tillbaka för andra angelägna ärenden. Under år 1999 har dock arbetet återupptagits. Enligt den verksamhetsplan som upprättats för i år ska en lagrådsremiss och proposition vara klar i slutet av året eller i början av nästa år. Hur det förslag regeringen kommer att lämna slutligt ska se ut är det ännu för tidigt att säga något om.

Henrik S Järrel anser att det är märkligt att frågan tas upp på nytt. Jag delar inte den synpunkten. Tvärtom är det glädjande att vi äntligen har skapat utrymme i departementet för att arbeta med frågan. Det är angeläget att se till att skyddet för bl.a. konsumenterna stärks och att det ges

ökade möjligheter för konsumenter att komma till sin rätt. Möjligheten till grupptalan är särskilt betydelsefull i fall där ett stort antal personer var och en har ett mindre anspråk. I dag leder det i praktiken till att ingen av de förfördelade gör sin rätt gällande. Flera personer gör alltså en mindre förlust samtidigt som någon gör en obehörig vinst.

Ett exempel på situationer där en grupptalan skulle kunna göra nytta är om ett företag påför fakturaavgifter som inte har avtalats. Ett annat är att ett företag debiterar sina kunder för höga vatten- eller elavgifter. Tvist om försäkringsersättning med många skadelidande är ytterligare ett exempel där grupptalan skulle kunna underlätta för människor att komma till sin rätt.

Henrik S Järrel påtalar också att lagförslaget kommer att presenteras för riksdagen utan föregående remissbehandling. Som jag nyss redovisade var utredningsförslaget föremål för en omfattande remissbehandling när det lämnades. Det finns inga skäl, vare sig av formell eller materiell karaktär, att vidta några ytterligare åtgärder för att få in synpunkter på förslagen. Det är alltså inte aktuellt att vidta någon åtgärd för att generellt belysa frågan om grupptalan ytterligare. När det gäller förslagen om grupptalan i mål om lönediskriminering och i mål som rör förbudstalan enligt miljöskyddslagen och skadestånd enligt miljöskadelagen kan det emellertid finnas anledning att vidta ytterligare beredningsåtgärder med hänsyn till ny lagstiftning.

De farhågor om missbruk av grupptalaninstitutet och om de allvarliga konsekvenser som en möjlighet till grupptalan skulle få för näringslivet som Henrik S Järrel för fram är väl bekanta. De fördes nämligen fram under remissbehandlingen. Då liksom nu anser jag att dessa farhågor är kraftigt överdrivna. Det lagförslag som utredningen lämnade är utformat på ett sätt som väl klarar av att ta om hand försök att driva en grupprättegång som inte är befogad och inte lämpar sig för en grupprättegång. Om man dessutom beaktar att utredningen räknar med ett antal grupprättegångar per år som inte överstiger 20 framstår de utmålade riskerna som än mer överdrivna.

Anf. 15 HENRIK S JÄRREL (m):

Fru talman! Jag vill först och främst tacka justitieministern för svaret på interpellationen.

Vi är väl i huvudsak ense om att grupptalan som instrument kan vara av godo. Men bekymret är att under just den remissomgång som, precis som justitieministern påtalar, var omfattande har det framkommit en hel del kritiska synpunkter, både från rättsvårdande instanser och från företrädare för näringslivet och andra organ, som det finns all anledning att beakta och därför ånyo överväga innan man lägger ett förslag på riksdagens bord. Jag har ställt den här interpellation för att justitieministern ska bli lite mer observant på handläggningen inom departementet innan riksdagen får se förslaget.

Grupptalan är ju ett förslag som innebär att man kan väcka talan mot t.ex. ett företag och en myndighet och därmed också kan erhålla ersättning för skada som inte vållats subjektet självt – något som tidigare har varit en omöjlighet enligt svensk rätt och som står i strid med de allmänna skadeståndsrättsliga principerna. Förslaget innebär således att enskilda organisationer och myndigheter ges en representativ talerätt

utan att tvisten i fråga berör den enskildes, organisationens eller myndighetens egna rättsintressen. Som sagt har stark kritik framförts från handeln och övrigt näringsliv men också från de rättsvårdande myndigheterna.

Grupptalan är en principiell fråga, och den kan leda till allvarliga konsekvenser för det svenska näringslivet och för svenska företag, som kan riskera att bli utsatta för grundlösa processer som tar mycken tid i anspråk och som kan medföra höga kostnader. Dessa kostnader kommer i slutändan ändå bara att drabba konsumenten. Man kan också riskera en ökad processbenägenhet hos en del aktörer.

Det finns en väsentlig risk för missbruk såtillvida att förlikningar pressas fram, trots att det inte finns någon större utsikt till framgång för käranden. Man kan också undra över varför ett sådant institut ska finnas i Sverige. De finns inte i så många andra länder än USA, och det är USA som har stått modell för det förslag som utredningen har lagt fram. Där kan man nu se att det finns reaktioner från den amerikanska allmänheten men också från företag och rättsvårdande instanser, som menar att sådana här *class action* tyvärr har kommit att ställa till mycken oreda och drabba många genom höga kostnader. Det är konsumenterna som i slutändan får betala för processerna.

Fru talman! Det finns, som många av de tunga juridiska instanserna har påtalat, brister i bl.a. behovsanalysen. Det finns inga som helst siffror eller andra bevis som talar för att grupptalan egentligen skulle behövas här i Sverige. Våra domstolar släpar heller inte efter med tusentals processer, även om det finns vissa balanser. Vi har ett ganska väl fungerande system för hantering av mål av mindre värden, och detta system skapades ju just för att undvika bagatelltvister. Små anspråk sköts bäst av Konsumentombudsmannen eller av den fria marknaden. En grupptalan i den form som regeringen har föreslagit skulle ändra domstolarnas roll från dömande till övervakande av industri och näringsliv. Reformen skulle också kunna ge upphov till en ny sorts kvasiämbetsman, privata konsumentombudsmän som skulle kunna driva konsumentprocesser och driva en politisk agenda som inte på något sätt skulle behöva ligga i konsumentens intresse.

Det finns anledning, fru talman, för justitieministern att ytterligare fundera lite över det här förslaget och utredningen innan det läggs på riksdagens bord.

Anf. 16 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s):

Fru talman! Det gläder mig att Henrik S Järrel anser att vi är överens om att grupptalan kan vara ett värdefullt instrument för vissa kategorier av medborgare i vissa typer av rättsliga situationer. Det är en bra utgångspunkt för en diskussion om det här förslaget att vi ändå är överens om att det kan vara av godo.

Sedan är det naturligt att när ett förslag arbetas fram kommer mycket kritiska synpunkter. De kritiska synpunkterna omhändertas i den fortsatta beredningen. Det är inget ovanligt att det i en remissbearbetning finns både positiv och negativ kritik och synpunkter av olika slag. Beredningens uppgift är sedan att omhänderta dessa och att utarbeta ett förslag som har beaktat det som är av väsentlig karaktär, och det är det arbete som

Prot.
1999/2000:117
26 maj

*Svar på
interpellationer*

pågår i Justitiedepartementet. Jag kan försäkra Henrik S Järrel att jag i allra högsta grad är delaktig i den handläggningen.

Men Henrik S Järrel har nog missförstått en sak, och det är varifrån förebilden till det här arbetet har hämtats. Förebilden är inte på något sätt USA. Det är egentligen inte möjligt för det svenska rättssystemet att använda USA som en modell, med tanke på de mycket stora skillnader som finns i den processuella lagstiftningen men framför allt när det gäller skadeståndsrätten.

Det förslag som utredningen har kommit fram till har inga som helst likheter med *class action* i USA, som i huvudsak har den utformning och de konsekvenser som vi ser med utgångspunkt från det skadeståndssystem som man har i USA. Om det finns en förebild för arbetet någons, har jag uppfattat det så att utredningen med stort intresse har studerat det kanadensiska systemet, som ju är något helt annat.

Det är sant att det inte är så många länder som ännu har ett utvecklat system för grupptalan. Men flera länder i Europa har delvis infört möjligheter till en grupptalan, ett försiktigt provande av olika modeller. Även det har vi naturligtvis studerat för att ta lärdom av erfarenheterna från andra europeiska länder.

Det är all den erfarenhet och alla de synpunkter som har kommit fram i remissvaret som kommer att ligga till grund för det förslag som så småningom kommer att läggas på riksdagens bord.

Anf. 17 HENRIK S JÄRREL (m):

Fru talman! När jag har studerat den här frågan lite har jag ändå fått intrycket att rättsvetenskapsmännen har sett att det finns inslag och inspiration från utredningsmännen tagna, som justitieministern sade, naturligtvis också från Kanada men även från USA. Det är dock, precis som justitieministern säger, inte möjligt att klistra USA:s lösning på Sverige, på svenska förhållanden och den svenska rättstradition vi har i ryggmärken. Vi är helt ense på den punkten.

Det fanns dock ett antal påpekanden som behöver analyseras närmare, enligt mitt förmenande. Bl.a. påtalades den uppluckrade kausaliteten och bundenheten genom passivitet, dvs. man kan som en anonym individ som definieras in tillhöra gruppen. Även om man inte på något sätt är berörd eller har möjlighet att själv delta i processen kan man, om man har blivit definierad att tillhöra gruppen, bli underkastad och bunden av en dom som så småningom kommer att fällas, utan att man själv har kunnat påverka utgången av densamma.

Det borde ha tagits upp att det nu kommer en reaktion på missbruket av *class action* i USA. Där, liksom i Kanada, har man faktiskt erfarenhet av att ha provat den här typen av grupptalan.

Finansbolagens förening pekar på att förslaget åberopar ett kollektivistiskt tankesätt och inte tar hänsyn till specifika avtalsförhållanden eller andra förutsättningar hänförliga till enskilda gruppmedlemmar. Bristen på ett påtagligt praktiskt behov påtalas också, bl.a. av Grossistförbundet och Köpmannaförbundet.

En hel rad rättsinstanser pekar på tveksamheter som bör utredas vidare. Större delen av de juridiska instanserna avstyrker förslaget och anser att något konkret behov inte visats. De processuella stötestenarna

och bristen på samstämmighet med allmänna rättsprinciper är också ett tungt vägande skäl för att avvisa förslaget i dess nuvarande form.

Malmö tingsrätt anför att förslaget kollektivism strider mot den svenska rättsordningen, i vilken varje individ är bärare av rättigheter och envar råder över sitt eget rättsförhållande.

Instanser som tillstyrker förslaget har i flera fall anfört synpunkter på faktorer som man ställer sig tveksam till. JämO anser att enskild grupptalan t.ex. kan vara svår att förena med grundläggande principer i arbets-tvistlagen och medbestämmandelagen. Och Finansinspektionen är tveksam till införandet av riskavtal och bundenhet genom passivitet. Riksrevisionsverket anser inte att enskild grupptalan skulle vara vare sig lämpligt eller särskilt kostnadsbesparande. Allmänna reklamationsnämnden erinrar om att fördelarna med tvistlösning inom Allmänna reklamationsnämnden är bättre. Den är billigare för parterna än civilprocessen och dessutom gratis för staten.

Den juridiska problematiken berörs heller inte särskilt mycket i de grupper av instanser som är helt positiva till förslaget. Men det som är utmärkande för deras yttrande är att de har ett direkt intresse av en sådan här lag för att bevaka sina egna sakuppgifter.

Vad domstolsväsendet skriver är inte intressant, menar utredningsmannen, då man inom detta inte ser behovet av rättsskydd för utsatta grupper. Men att de tunga instanserna inte ser behovet beror på att utredningen inte lyckats visa dess existens på ett övertygande sätt. Vidare bör de juridiska instansernas tveksamhet inte avfärdas som ointressanta, därför att de är de som bäst känner till och representerar det rättssystem i vilket grupptalan föreslås infogas. Den problematik en dylik inkorporering skulle föra med sig bör därför tas på största allvar.

Överläggningen var härmed avslutad.

4 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades

Proposition

1999/2000:135 till utbildningsutskottet

Motion

1999/2000:So48 till socialutskottet

5 § Förnyad bordläggning

Föredrogs men bordlades åter

Utrikesutskottets betänkande 1999/2000:UU10

Justitieutskottets betänkande 1999/2000:JuU21

Finansutskottets betänkande 1999/2000:FiU28

Prot.

1999/2000:117

26 maj

Svar på

interpellationer

Prot.
1999/2000:117
26 maj

6 § Bordläggning

Anmälades och bordlades

Propositioner

1999/2000:112 Ändringar i utsädeslagen

1999/2000:124 En ny smugglingslag m.m.

1999/2000:126 En ny tulllag

Socialförsäkringsutskottets betänkanden

1999/2000:SfU8 Vissa frågor om det nya pensionssystemet

1999/2000:SfU13 Efterlevandepensioner och efterlevandestöd till barn

1999/2000:SfU12 Vissa socialförsäkringsfrågor

Trafikutskottets betänkanden

1999/2000:TU10 Villkoren för järnvägstrafiken på den fasta förbindelsen
över Öresund m.m.

1999/2000:TU11 Ändrad verksamhetsform för SJ m.m.

1999/2000:TU12 Ändring i lagen om radiokommunikation

7 § Anmälan om fråga för skriftligt svar

Anmälades att följande fråga för skriftligt svar framställdes

den 26 maj

1999/2000:1033 av *Karin Olsson* (s) till jordbruksminister Margareta Winberg
Djurtransporter

Frågan redovisas i bilaga som fogats till riksdagens snabbprotokoll
tisdagen den 30 maj.

8 § Anmälan om skriftligt svar på fråga

Anmälades att skriftligt svar på följande fråga inkommit

den 25 maj

1999/2000:933 av *Gudrun Lindvall* (mp) till miljöminister Kjell Larsson
Gamla träd och hotade arter

Svaret redovisas i bilaga som fogats till riksdagens snabbprotokoll
tisdagen den 30 maj.

9 § Kammaren åtskildes kl. 9.54.

Prot.
1999/2000:117
26 maj

Förhandlingarna leddes av tredje vice talmannen.

Vid protokollet

TOM T:SON THYBLAD

/Barbro Nordström

Innehållsförteckning

1 § Svar på interpellationerna 1999/2000:389 och 402 om plötslig död vid omhändertagande	1
Anf. 1 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s)	1
Anf. 2 INGRID BURMAN (v).....	3
Anf. 3 SIW PERSSON (fp).....	3
Anf. 4 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s)	5
Anf. 5 INGRID BURMAN (v).....	6
Anf. 6 SIW PERSSON (fp).....	7
Anf. 7 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s)	7
Anf. 8 INGRID BURMAN (v).....	8
Anf. 9 SIW PERSSON (fp).....	8
2 § Svar på interpellation 1999/2000:392 om polisens kommunikationsmöjligheter	9
Anf. 10 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s)	9
Anf. 11 PER WESTERBERG (m).....	10
Anf. 12 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s)	10
Anf. 13 PER WESTERBERG (m).....	11
3 § Svar på interpellation 1999/2000:393 om grupptalan	11
Anf. 14 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s)	11
Anf. 15 HENRIK S JÄRREL (m).....	12
Anf. 16 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s)	13
Anf. 17 HENRIK S JÄRREL (m).....	14
4 § Hänvisning av ärenden till utskott	15
5 § Förnyad bordläggning.....	15
6 § Bordläggning.....	16
7 § Anmälan om fråga för skriftligt svar	16
8 § Anmälan om skriftligt svar på fråga.....	16
9 § Kammaren åtskildes kl. 9.54.	17